

ВІДГУК
офіційного опонента
професора кафедри управління підприємницькою
та туристичною діяльністю Ізмаїльського державного гуманітарного
університету, доктора економічних наук, професора
КОВАЛЯ Віктора Васильовича на дисертацію
МАХИБОРОДИ Катерини Вячеславівни
на тему: «Формування та функціонування ринку
органічної продукції аквакультури в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

На підставі вивчення матеріалів дисертації та опублікованих за дослідженою темою наукових праць здобувачки, а також матеріалів щодо апробації та практичного впровадження результатів виконаного здобувачкою Махибородою Катериною Вячеславівною наукового дослідження, можна констатувати наступне щодо актуальності, ступеня обґрунтованості базових наукових положень, висновків і рекомендацій, достовірності та наукової новизни одержаних наукових результатів, повноти їх викладення в представлених наукових працях і визначити загальну оцінку проведеного дисертаційного дослідження.

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок із науковими програмами. В галузях національної економіки відбуваються трансформаційні процеси, в яких виокремлення органічної продукції аквакультури є однією з перспективних тенденцій. Органічна продукція аквакультури слідує визначеним стандартам та принципам, орієнтованим на досягнення високих стандартів якості, безпеки та екологічності. Це створює умови для виробництва продукції, яка відповідає не лише вимогам сучасних споживачів, але й вищим стандартам ринків експорту. Зосередження на цих аспектах сприяє не лише підвищенню конкурентоспроможності, але й формує довіру серед споживачів. Зростаючий попит на органічні продукти, зокрема органічну продукцію аквакультури, визначає розвиток спеціалізованих ринків для цих товарів. Органічна продукція аквакультури представлена як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках, і особливо в країнах Європейського Союзу, де спостерігається високий попит на органічну

продукцію аквакультури. Розвиток органічної аквакультури потребує високого рівня наукових досліджень та постійного розвитку нових технологій. Це важливо для досягнення оптимальних результатів у вирощуванні риби та інших морських продуктів відповідно до органічних стандартів. Враховуючи ці вимоги, органічна аквакультура визнається як перспективний сектор, що здатний задовольнити зростаючий попит на екологічно чисті продукти, як на національному, так і на міжнародному рівні. Враховуючи наведені твердження, дана дисертація є актуальною і такою, що має наукове і потенційне практичне значення. Актуальність представленої роботи підтверджується також тим, що вона виконувалася у відповідності з основними напрямками наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема за темами: «Прикладні рішення забезпечення конкурентоспроможності рибного господарства у нових умовах функціонування національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000306), «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110), «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643) до виконання яких К. В. Махиборода залучалася як основна виконавиця.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням авторкою аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, логікою та чітко поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості статистичних, аналітичних і нормативно-правових матеріалів.

Оцінюючи зміст дисертації, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна є достовірною відповідно до представлених у роботі доказів, створених за допомогою загальнонаукових і статистичних принципів, методів і прийомів комплексних досліджень.

Дисертація, виконана К. В. Махибородою є завершеним науковим дослідженням, в якому представлено розвиток теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто авторці.

У цілому структура і зміст дисертації свідчать про комплексний характер проведеного дисертанткою дослідження.

Робота насичена статистичним матеріалом, що значно полегшує сприйняття аналітичних досліджень і висновків. Таблиці та рисунки легко сприймаються, не перевантажені умовними позначеннями. Висновки, наведені в дисертації, відображають глибину досліджуваної проблеми, логічно побудовані та мають аналітичне підґрунтя. Реалізація пропозицій авторки сприятиме формуванню та функціонуванню ринку органічної продукції аквакультури.

3. Достовірність, наукова новизна і практичне значення результатів дослідження. Ознайомлення з дисертацією К. В. Махибороди дає підставу стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що в ній містяться. Зміст дисертації охоплює ключові аспекти теми. Отримані результати підтверджуються широким використанням публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів за темою дослідження, аналізом нормативно-правової бази та статистичних даних. При проведенні дисертаційного дослідження використано законодавчі і нормативні акти України, офіційні статистичні матеріали, результати незалежних економічних досліджень, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з відповідної тематики, матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, симпозіумів і семінарів, результатів власних досліджень авторки. Результати дисертації відповідають визначеній меті.

Характеризуючи дисертацію К. В. Махибороди слід зазначити, що основні її наукові положення викладено переконливо і логічно, висновки та рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувачки.

Достовірність практичних розробок авторки підтверджується відповідними довідками. Враховуючи це, зроблено висновок, що одержані результати дослідження є достовірними.

4. Наукова новизна дослідження полягає в пропозиції інструментарію для формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури, який позиціонуватиме цю галузь на національному та міжнародному рівні та забезпечить збір статистичних даних. Вказане виступає базовим інструментом для формування прогнозів і програмних документів розвитку галузі, вона дасть можливість збирати, аналізувати та використовувати дані для прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку органічної аквакультури. Запропонований інструментарій сприятиме створенню структурованої та інформованої бази для подальшого аналізу та економічного планування, сприяючи розвитку рибної галузі, зокрема:

удосконалено:

– закономірності функціонування ринку органічної продукції аквакультури в світі, що дає змогу врахувати особливості галузі, а також вплив євроінтеграційних процесів у дослідженні сприяє збагаченню розуміння динаміки та тенденцій розвитку ринку органічної продукції аквакультури. Проведений аналіз підтвердив зміни у попиті та пропозиції на дану продукцію, адаптацію до споживчих вимог і стандартів, а також вплив зовнішніх чинників на формування підходів щодо розвитку рибної галузі. Дослідження цих закономірностей надасть цінні висновки для планування та реалізації ефективних методичних засад в умовах змін в середовищі, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності органічної продукції аквакультури як на національному, так і на глобальному ринку риби;

– підхід до формування ринку органічної продукції аквакультури передбачає врахування екологічних та економічних аспектів. Врахування усіх цих аспектів не сприяє створенню сталої системи формування пропозиції на органічну продукцію аквакультури й відкриває можливості для взаємодії з споживачами та іншими учасниками ринку через прозорість та доступність інформації. Надійний механізм сертифікації, визначений на основі цих

принципів, служить гарантом якості органічної продукції, а також робить акцент на збереженні біорізноманіття;

– методичні засади для визначення валової продукції органічної продукції аквакультури, включаючи обчислення загальної вартості продукції та подальший розрахунок коефіцієнта на основі обсягу виробництва. Розроблений у роботі комплексний підхід надає можливість виокремити аспекти функціонування ринку риби та визначити підходи його подальшого розвитку;

– удосконалено інструментарій формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури з акцентом на виокремлення пропозицій та стратегічних орієнтирів, визначених в європейських документах і Регламентах, а також Національній економічній стратегії на період до 2030 року. Ринок органічної продукції аквакультури відзначається підвищеною ефективністю управління та відповідності глобальним і національним пріоритетам шляхом запровадження чітких стратегічних цілей, сприяє спрощенню процесів прийняття рішень та сприяє визначенню пріоритетних напрямів розвитку галузі. Ринок органічної продукції аквакультури стає адаптованим до сучасних викликів, а узгодженість з європейськими стандартами та національними стратегіями робить його конкурентоспроможним, стимулюючи його сталий розвиток у майбутньому;

набули подальшого розвитку:

– систематизація теоретичних підходів, що дозволяє зосередитися на базових аспектах, які впливають на функціонування аграрного ринку, включаючи питання ефективності, конкурентоспроможності та сталості. Вказаний підхід дозволяє узгоджувати дослідження з глобальними тенденціями та розвитком продовольчої системи загалом. Отримані результати сприятимуть розробленню підходів для забезпечення сталого розвитку органічної аквакультури та успішного виходу її продукції на міжнародні ринки;

– методичні підходи до обґрунтування напрямів розвитку щодо забезпечення внутрішнього попиту на органічну продукцію аквакультури з урахуванням аналізу рівня виробництва, імпорту та експорту різних видів

риби, що дозволяє точно визначити тенденції у споживчому попиті, а також виявити можливості для зростання обсягів виробництва органічної продукції аквакультури. Врахування рівня виробництва, імпорту та експорту сприяє визначенню стратегічних пріоритетів для функціонування внутрішнього ринку риби, щоб сприяти сталому розвитку галузі та забезпечити безперешкодне задоволення попиту споживачів на органічну рибу;

– рекомендації, спрямовані на удосконалення вітчизняної рибної політики з метою максимального застосування європейського досвіду формування ринку органічної продукції аквакультури з внесенням пропозицій до визначення детальних правил органічного виробництва та обігу органічної продукції аквакультури. Враховуючи європейський досвід, важливо інтегрувати його принципи в національну рибну політику. Пропозиції включають в себе встановлення чітких та однозначних вимог до органічної продукції аквакультури, а також забезпечення ефективної системи моніторингу та сертифікації.

5. Практичне значення й впровадження результатів дослідження стали підґрунтям для подальших досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні. Основні положення та рекомендації дослідження використано в роботі:

– Державного агентства меліорації та рибного господарства України при розробленні пропозицій щодо забезпечення ефективного виробництва органічної продукції в Україні (довідка № 3-6.2.2-10/41221-23 від 19.07.2023);

– Державного підприємства-українського державного інституту по проектуванню підприємств рибного господарства і промисловості «Укррибпроект» шляхом прийняття до практичного застосування удосконалених інструментів формування пропозиції на органічну продукцію аквакультури в (довідка № 01/25 від 20.01.2023);

– Асоціації «Укррибспілка», де взято до впровадження запропонований в дисертації інструментарій для підвищення ефективності виробничих

і технологічних процесів суб'єктів господарювання в питаннях органічного виробництва (довідка № 27 від 28.04.2023);

– Державного підприємства «Укрриба», де знайшли своє відображення запропоновані методи та підходи до функціонування ринку органічної продукції аквакультури (довідка № 02-13/44 від 08.06.2023);

– Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», який впровадив у практичну діяльність запропоновані методичні підходи щодо оцінювання ефективності функціонування аквакультури та заходи регулювання розвитку рибного господарства (акт № 15 від 08.09.2023).

Окремі результати дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін: «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Аграрна політика», «Глобальна економіка» для студентів ОС «Магістр» освітньо-професійної програми «Прикладна економіка» та дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України» для студентів ОС «Бакалавр» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт № 8 від 08.05.2023).

6. Основний зміст роботи. Дисертація має традиційну структуру: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Зміст викладено в логічній послідовності, чітко визначено мету дослідження та завдання, що сприяли її досягненню. Робота характеризується академічним стилем викладення матеріалів дослідження. Теоретико-методичні положення, висновки та практичні рекомендації, які містяться в дисертації К. В. Махибороди є достатньо обґрунтованими та достовірними. Поставлена в роботі мета досягнута здобувачкою, а визначені завдання вирішені. Об'єкт і предмет дослідження узгоджується з метою дисертації. Зміст роботи засвідчив наявність глибокої теоретичної підготовки здобувачки в галузі проблематики дослідження, а з практичної точки зору – вміння формулювати завдання дисертації і знаходити оптимальні шляхи досягнення їх результативності. Одержані здобувачкою наукові результати відзначаються логічною

послідовністю та належним рівнем аргументованості. Висновки є обґрунтованими та повною мірою відображають основні результати дослідження.

7. Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації відображено у 24 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у колективних монографіях, методичні рекомендації, довідник, свідоцтво на авторське право, 15 тез наукових доповідей. Достатньою є апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, методологічні розробки та результати, одержані у процесі дослідження, доповідалися, обговорювалися й отримали позитивну оцінку на всеукраїнських і міжнародних семінарах і конференціях.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та наукові публікації, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації, не містять порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

9. Дискусійні положення та зауваження. Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію К. В. Махибороди, яка виконана на достатньо високому науковому рівні, слід висловити деякі зауваження, які відносяться до дискусійних питань та побажань:

1. Дисертація мала би ще більшу науково-практичну цінність, якби авторка у першому розділі дисертації більш детально та ширше висвітлила думку вітчизняних авторів щодо вирішення проблем розвитку, формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури.

2. На с. 50 дисертаційного дослідження, авторкою розглядаються економічні методи та важелі регулювання процесів в аграрному секторі економіки, варто було б більше детально розглянути дані методи, з точки зору використання їх на галузевих ринках.

3. На с. 104 (табл. 2.2) дисертації, висвітлено інформацію стосовно витрат кормів на вирощування об'єктів аквакультури. Вважаємо, що варто

було б розкрити дану інформацію і для вирощування органічної продукції аквакультури.

4. Здобувачкою запропоновано розроблену методику визначення валової продукції органічної продукції аквакультури на ринку. Водночас, на нашу думку, дана методика була б більш повнішою, за умови розрахунку даного коефіцієнту хоча б ще для декількох видів органічної продукції аквакультури.

5. Здобувачкою визначено етапи переходу від звичайного виробництва до органічного. Проте, окремо не повною мірою проаналізовано кожен із визначених етапів, що, на нашу думку, є важливим при розкритті питання внутрішнього контролю згаданої діяльності.

Зазначені зауваження в цілому не впливають на високу оцінку дисертації К. В. Махибороди, а свідчать лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних авторкою проблем. Вказані дискусійні положення та побажання відображають власну наукову позицію офіційного опонента й не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Махибороди Катерини Вячеславівни за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка –
Махиборода Катерина Вячеславівна заслуговує на присудження ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка».

**Офіційний опонент
професор кафедри
управління підприємницькою
та туристичною діяльністю
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету,
доктор економічних наук,
професор**

Віктор КОВАЛЬ